

ИНТЕРПОЛАЦИЈА СТАРО-НОВО У ИСТОРИЈСКОЈ СТРУКТУРИ БАНАТСКИХ СЕЛА ТОКОМ XX ВЕКА

Сажетак

Уједначена, хармонична улична слика банатских села, која је била строго регулисана законима царице Марије Терезије, почела је да се мења са слабљењем утицаја монархије, и после, са распадом Аустро-Угарске. Током XX века дошло је до интерполације нових типова објеката у већ постојећу уличну слику и тиме се постепено променио доживљај свих сеоских простора.

До данас скоро да су у потпуности нестали традиционални, аутентични сегменти банатских улица, захваљујући интерполацији нових, безличних објеката, углавном у другој половини XX века. Нови објекти ни у ком сегменту не прате смисао традиционалних сеоских кућа и из тога произилази да не генеришу исти архитектонски оквир јавних простора насеља као у прошлости.

Заустављање трансформације и постепено враћање старих вредности могуће је само доношењем строге регулативе, која одређује место грађевинске линије, облик, висину, боју и место карактеристичних елемената нових кућа.

Кључне речи: банатска села, интерполација нових објеката, улична слика

Увод

Након дугогодишње турске власти и депопулације Баната, XVIII век доноси низ новина на сваком пољу живота. Поново се насељава ова територија, оснивају се нова насеља по правилима која су била утврђена у Главним инструкцијама о импопулацији.¹ Захваљујући овој изванредној организацији, сва сеоска насеља Баната су добила слично обележје, правилну, ортогоналну уличну структуру, правилан централни трг, унапред утврђене димензије јавних простора, па чак и исте димензије породичних кућа.² Строга правила су омогућила да не само куће у насељу, него и читава села представљају варијацију на исту тему. На овај начин је у целом Банату постигнута хармонична слика са типским кућама, карактеристичним за јужне делове Хабзбуршке монархије (слика 1).

После скоро два столећа „идиличног“ стања, током XX века села су се постепено ослободила јаке централне власти, мењала се друштвена структура и потребе становништва. Све ове промене су довеле до трансформације у организацији и у унутрашњој структури села, полако су промениле уличне слике захваљујући интерполацији нових објеката, који ни у ком погледу ни су следили традицију простора на ком су саграђени.

Основни мотив рада је да укаже на то да се наша народна, градитељска баштина убрзано трансформише, да веће сачуване површине с традиционалним објектима, као што су традиционалне уличне слике, скоро да немамо и да власници сеоских кућа још увек нису свесни тога да је то вредност, традиција коју треба чувати и предати следећем генерацијама.

¹ Impopulation Haupt – Instruction für das Banat.

² Ministerium des Handels, 1849, Beilagen str. 7–8.



СЛИКА 1. – УЈЕДНАЧЕНА УЛИЧНА СЛИКА СА ТРАДИЦИОНАЛНИМ СЕОСКИМ КУЋАМА
ИЗВОР: АУТОР ТЕКСТА

У раду су коришћене историјска и упоредна метода, као и метода анализе и синтезе. Циљ рада је да на основу анализе прикупљене грађе и личне опсервације истражи трансформацију типова сеоских кућа кроз XX век, разматрајући колико су се нови типови објеката уклапали у већ постојећу структуру села и колико су нове интерполације промениле уличну слику померањем већ дефинисане вертикалне и хоризонталне регулације.

Појава швапских кућа у структури банатских села у првој половини XX века

До првих контаката села и града дошло је изградњом железничке мреже на територији Торонталске жупаније крајем XIX века. У то време ова територија је имала најгушћу железничку мрежу у целој монархији.³ Док је на почетку постојао велики отпор према новом виду саобраћаја, људи су временом прихватили развој, и воз је постао део свакодневног живота. Пружао је могућност да човек повремено побегне из свакодневнице, да упозна један нови облик живота, градски свет и да осети чари једне нове средине.

Под утицајем града и једног другачијег живота дошле су бројне новине у сеоску заједницу, између осталих и у обликовање породичних кућа. Имућније становништво је хтело да покаже разлике између себе и обичних сељака, што се осликавало и на стамбеним објектима. Појављују се преке куће, дужом страном окренуте према улици, које су биле представници градске архитектуре на селу. Економски услови за овакав начин грађења су створени слабљењем утицаја феудалаца и централне власти на села и на сељаке, што је омогућило богаћење једног слоја пољопривредника. Други слој друштва који је могао да допусти себи нове куће је био слој интелектуалаца, пре свега попови, лекари и учитељи. Њихове домове је подизало углавном сеоско становништво колективном снагом.

Грађење објеката по узору на куће у већим срединама је представљало прву интерполацију нових типова зграда у традиционалну сеоску структу-

³ Kubinsky, Nagy, Turóczy, 2009, str. 176.

ру. Нове грађевине својом оријентацијом на парцели, својим димензијама, украшавањем, распоредом просторија биле су у контрасту са једноставним традиционалним кућама. Објекти су променили оријентацију, стреха куће више није била управна на улицу, него паралелна са њом, осим чисте собе, још две просторије су гледале на улицу. У организацији основе се такође јављају новине, повећава се број и димензија просторија, уместо троделног плана било је уобичајено да су зграде имале шест соба. Декорација је концентрисана на улични фронт, појављује се око прозора и на венцу, исто као код панонских кућа, али мотиви опонашају класичне стилове, а не инспиришу се више традиционалним, симболичним елементима.

Почетком XX века преке куће су деловале као гиганти међу традиционалним објектима банатских села. Имале су троструку ширину и висину у односу на већ постојеће објекте, јер осим повећане унутрашње висине, ове грађевине су често имале и сутерен. Ниједна архитектура каснијих времена није надмашила димензије ових објеката (слика 2).



Слика 2. – Уједначена висина објеката који су настали у различитим временима

Извор: аутор текста

Швапске куће су биле први нови елементи у традиционалној структури села, уништиле су хармонију и ритам „типских“ објеката, али та промена није била драстична, јер су ове богатије куће биле концентрисане око центра насеља, где су јавни објекти већ од почетка XIX века имали слично обликовање.

Упркос великој различитости у односу на објекте на које је становништво навикло, швапске куће су убрзо постале узор за мајсторе и за друштво. Панонске зграде у првом периоду су пре свега преузеле стилске украсе, а касније и читаву концепцију преке куће.

Трансформација сеоских кућа после Другог светског рата

У периоду после Другог светског рата сеоско друштво се сусретало са низом нових ситуација, које су произвеле мноштво нових проблема у аграрној производњи и у свакодневном сеоском животу такође. Колективна производња и пољопривредне задруге су онемогућиле ефикасан рад индивидуалних газдинства и тиме су уништиле главно обележје банатских села. Сељаци су почели да живе један другачији живот, који је постепено избрисао вековима наталожену традицију.

Нова „организациона структура пољопривредне производње имала је непосредног утицаја на архитектуру и руризам.“⁴ То се осликавало и на новим сеоским објектима и парцелама, које више нису били прилагођене индивидуалној производњи, него колективном раду.

Школовани архитекти су били први пут укључени у организацију села и у пројектовање стамбених објеката у то време, у циљу да нови простори и објекти буду одраз социјалистичке организације села, да носе обележје задружног села. Истовремено, на основу разних истраживања села у 1950-им годинама препоручило се да нова архитектура буде везана за простор на коме се гради и за традицију човека за кога се гради. Такође је саветовано да се задржи разлика између сеоске и градске архитектуре.⁵ Међутим, ови унапред дефинисани принципи нису успешно спроведени у пракси. Процеси „модернизације“ села, који су започети непосредно после Другог светског рата, до краја XX века су успели да у потпуности униште традиционално село.

Масовна појава преке куће у 50-им годинама XX века везује се првенствено за преправљање традиционалних сеоских објеката.⁶ Обични људи су покушали да трансформишу своје домове додавањем нових делова већ постојећој кући, тако да она изгледа као швапска кућа, односно као њени узорци. Таква кућа имала је задатак да покаже виши положај власника у друштву.

Поред уличне, чисте собе, саграђена је још једна просторија на регулационој линији и обе су стављене под исти кров. Ове трансформације традиционалних кућа можемо сматрати последицом промене потреба људи, жељом за већим комфором или, што је највероватније, чистим копирањем грађанских кућа.

Разлике између објеката грађених у 20-им, 30-им годинама XX века и после Другог светског рата огледају се у положају просторија у односу на улицу. Код послератних примера само две просторије окренуте су према улици, за разлику од ранијих, када су то биле три. Супротно ранијим правоугаоним основама, новији објекти имају основе у облику слова L, јер су настале проширивањем а не само окретањем традиционалне куће. Декорација је знатно сиромашнија, улична фасада често није ни малтерисана, украси су само на забату дворишне фасаде и то су најчешће вентилациони отвори, година изградње и монограм власника куће.

Значајан корак у уништавању уличне слике учињен је интерполацијом нових делова зграда чија је унутрашња висина уличних соба била повећана. Тиме је вертикална регулација постала још разигранија, јер су се ове куће

⁴ Којић, 1951, str. 44.

⁵ Којић, 1950, str. 65–67.

⁶ Ortutay (szerk) IV, 1981, str. 88.

појавиле у масовном броју, насупрот швапским кућама. Ширина објекта је повећана, што је утицало на промену ограде, на отвореност парцеле према улици и самим тим на доживљај улице. Мења се ритам прозора, повећавају се отвори, као и растојање између њих. Декорација уличних фасада се мења, односно скоро нестаје, што утиче на хармонију уличних низова. Кровови су паралелни са улицом, уместо интересантних забата са улице се сагледавају чисте кровне равни (слика 3).



Слика 3. – Панонска кућа и трансформисани традиционални објекат
Извор: аутор текста

Ова врста трансформације је покренула читаву серију преправљања традиционалних кућа од завршетка Другог светског рата до средине 1960-их година, становници су схватили да постоји могућност „осавремењавања“ старих кућа. Власници су хтели да „модернизују“ своје сеоске објекте, како би исказали економски и друштвени напредак села. Несвесно су прихватили неке принципе архитектуре социјализма⁷ и напустили своју традицију, што се највише испољавало у нестанку декоративних елемената са фасаде и у поједностављивању столарије.

Модернизација уличне фасаде је била најмасовнија појава. Најчешће је она обложена опеком, малтерисање постепено нестаје а заједно са тим нестаје малтерска архитектура, украси који су до тада представљали огледало сеоске културе. Спајање два прозора чисте собе је такође произилазило пре свега из нових „естетских принципа“, а не из потребе бољег осветљавања собе. Такође су спојени вентилациони отвори тавана са уличне стране и затворени стаклом. И двоводни кровови су мењали изглед одсецањем стрехе под углом са уличне стране. Тај чин у Банату је сматран савременом појавом, док је на неким подручјима бивше Хабзбуршке монархије овај начин обликовања крова био традиционалан.

⁷ Општи принципи архитектуре тог периода -социјалистички естетизам- су: неутралност, компромис, пасивност (Попадић, 2010).

Ове мале поправке, иако су се односиле само на једну фасаду, потпуно су промениле ритам фасадних отвора и једноставних двоводних кровова. Њихова предност у односу на друге трансформације је у томе да су габарит објекта, заузетост парцеле и висина куће остали исти.

Као трећи вид трансформисаних кућа у деценијама после Другог светског рата јављају се објекти који су у селима сматрани малим „вилама“. Поред типске панонске куће гради се једна просторија, која није у линији чисте собе, него је увучена са уличног фронта за пар метара. Прозори се повећавају, мења се облик крова и после ових интервенција тешко се препознаје почетни изглед куће.

Код ових објеката се први пут сусрећемо са помереном хоризонталном регулацијом, на једном делу објекта се одвајају регулациона и грађевинска линија. Ова појава у каснијем периоду постаје све чешћа и знатно утиче на доживљај сеоских простора, на губљење константног, уједначеног ритма банатских улица.

Социјалистички период – „коцкасте“ и спратне куће и њихов утицај на уличну слику

До наглих промена на свим пољима живота дошло је у 1960-им годинама, када је ново социјалистичко друштво тежило да уништи све вредности прошлих времена и створи нове. Идеологије које су настале непосредно после Другог светског рата, сада су достигле свој врхунац, становништво је навикло на нове принципе и почело да их успешно примењује. Долази до раскида са традиционалним формама сеоске производње, одваја се становање и радно место. Нестаје „класично“ сељаштво као посебни друштвени слој, начин живота и поглед на свет.⁸ „Становници села излазе из традиционалне изолованости и интегрирају се са широм друштвеном заједницом.“⁹

Од овог периода је нестало грађење по традиционалним принципима, село се упознало са другачијим материјалима и формама, почела је масовна изградња нових објеката, што је убрзо утицало на трансформисање многих простора села. Основни циљ је био да се село што више приближи граду и ова тежња се осликавала на архитектури.¹⁰

Главни фактори који су утицали на промену структуре и слике села били су: пораст економске моћи захваљујући развоју пољопривреде, пораст непољопривредног становништва, општи развој друштва и инфраструктуре села.¹¹ Општи развој друштва је довео и до развоја личности, до повећања личних потреба, до тежње за квалитетнијим живљењем и квалитетнијим простором. Место панонских кућа заузеле су „коцкасте“, униформисане, безличне куће. Ти објекти су још увек били приземни, али њихово обликовање ни у једном детаљу није следило традицију; више су подсећале на „виле“. Обично су две просторије гледале на улицу, а улаз и други низ просторија су били смакнутути, тако да је једним делом објекат био одвојен од грађевинске и регулационе линије. Интерполација нових типова објеката са четвороводним кровом је пореметила уличну слику. Није преузет ниједан традиционални елемент, али није било утицаја на промену вертикалне регулације.

⁸ Фирст-Дилић, 1973, стр. 5.

⁹ Исто, стр. 44.

¹⁰ Којић, 1973, стр. 186.

¹¹ Гостовић, 1989, стр. 83.



Слика 4. – КОНТРАСТ ИЗМЕЂУ ТРАДИЦИОНАЛНОГ И МОДЕРНОГ ВИШЕСПРАТНОГ ЈЕДНОПОРОДИЧНОГ ОБЈЕКТА
ИЗВОР: АУТОР ТЕКСТА



Слика 5. – ПОМЕРЕНА ХОРИЗОНТАЛНА И ВЕРТИКАЛНА РЕГУЛАЦИЈА – „МОДЕРНИЗОВАНА“ ТРАДИЦИОНАЛНА И
СПРАТНА КУЋА
ИЗВОР: АУТОР ТЕКСТА

Период цветања социјалистичке идиле је обележен грађењем приземних и вишеспратних зграда у банатским селима. Савршено функционисање једног режима се испољавало на огромним димензијама једнопородичних кућа, које су осликавале добробит друштва. При формирању ових објеката је искључена свака врста традиције. Неке тешко уочљиве сличности са панонском кућом ипак постоје. Зграда је опет крајом страном окренута ка улици

и има двоводни кров, тако да њен облик можемо сматрати као хипертрофирану форму традиционалног објекта. Ипак она, у старој, традиционалној уличној структури тешко проналази своје место (слика 4).

Хоризонтална регулација, одвајање регулационе и грађевинске линије, и повећана вертикална регулација су били највећи проблеми при интерполацији ових типова објеката у стару структуру села. Померена грађевинска линија је уништила дефинисану структуру и усмереност сеоске улице, превелике висине објеката отежавају сагледавање јавних простора села, који су димензионисани за мање мере (слика 5).

Градитељска делатност у банатским селима у последњој деценији

Почетком новог миленијума банатско село се поново налази на раскршћу. Изражени су неки нови социјални и економски проблеми, који се јављају због разних промена.¹² Нестаје колективна производња, поново настају индивидуална газдинства разних величина, од којих су најбројнији мали поседе, и они се углавном налазе на граници егзистенције.

Разлике у економском положају између великих и малих поседа се и овај пут исказују у архитектури једнопородичних кућа. Нови богаташи су једини који у овим тешким временима граде нове објекте. Они одбацују све вредности и мере традиционалног села, такође и социјалистичког наслеђа. Просторна и димензионална ограниченост сеоских простора и кућа никако не одговара захтевима „модерног пољопривредника“. Он покушава да свој индивидуални укус, који је покушњен преко разних медија, ослика на властитој кући.

Новоизграђени објекти често су пример традиционалних објеката неких других земаља, јер се то у друштву сматра лепшем и примеренијем живљењу у XXI веку. Постоји нека врста поштовања традиционалног сеоског наслеђа, не одбацује се прошлост као за време социјализма. Истовремено се сматра да је његово место на етно кућама и у музејима, а не треба га интегрисати у савремени живот.¹³ Овакво схватање врло брзо доводи до потпуног нестанка традиционалног грађевинског фонда, до осиромашења сеоског друштва у материјалном и у духовном смислу.

Једнопородичне куће XXI века у банатским селима често су јако лошег естетског квалитета. Општи циљ приликом грађења ове зграде јесте то да она буде обликована на посебан начин, да буде што упадљивија и што већих димензија, јер се тиме стиче већи углед у селу. Никакав стил није заступљен, све зависи од жеље инвеститора, и од његовог дискутабилног укуса. Уобичајено је да власници великих поседа сматрају себе новим феудалцима и граде себи куће које личе на палате из бајке. Нису ретки сложени, разиграни кровови, куле на угловима, као ни стубови и скулптуре које изгледају као да су скинуте са неке историјске зграде. Сви ови нови елементи прелазе границу кича.

Добре примере осавремењавања традиционалних објеката или пресликавања карактеристичних елемената панонске куће на нове грађевине је тешко пронаћи. Постоје, међутим, покушаји слободне интерпретације старих забата на новим кућама сеоских насеља (слика 6).

¹² Пејановић-Тица, 2005, стр. 210.

¹³ <http://epiteszforum.hu/node/18900> (преузето 20. септембра 2011).



Слика 6. – ОБЈЕКТИ XXI ВЕКА У БАНАТСКИМ СЕЛИМА
ИЗВОР: АУТОР ТЕКСТА

Део градитељског наслеђа, типске панонске куће и аутентични сеоски простори који су преживели времена социјализма, у последњој деценији су претрпели поновне трансформације. Новија времена све драстичније утичу на трансформацију простора села, интерполацијом све већих грађевина неодређеног стила. Објекти XXI века, осим огромне висине, и својом разуђеном основом чине уличну слику хаотичном, недефинисаном. Док су објекти социјалистичке архитектуре били лишени детаља, нове куће су богато декорисане елементима историјских стилова, и то представља велики контраст у односу на сведену и умерену декорацију још сачуваних сеоских кућа. Следећи у низу проблема јесте избор боја за фасаде интерполираних грађевина. Панонске куће су биле беле, са наглашеном соклom и наглашеним отворима. Код нових зграда се користе јарке боје за фарбање фасаде, а детаљи се наглашавају светлијим тоновима боје фасаде или белом бојом.

Заустављање оваквог начина промене банатских села је хитан задатак, јер за пар деценија или за пар година наши наследници ће познавати традицију и наслеђе села само као музејски експонат.

Могућа решења враћања традиционалних уличних слика

Карактер једном насељу, једном простору свакако дају грађевине које га дефинишу. Традиционални сеоски објекти, панонске куће дају обележје банатских села, али интерполација нових објеката кроз XX век скоро је у потпуности уништила хармонију и насеља су изгубила своје препознатљиве елементе. Међутим, велики фонд трансформисаних традиционалних објеката остао је сачуван, утраћен у нове једнопородичне куће.

Основни проблем при очувању традиционалног грађевинског фонда јесте у томе што се већина старих објеката налази у лошем стању, власници их сматрају изразом сиромаштва а не вредностима, сведочанствима прошлости које треба чувати. Зато је, пре било какве интервенције, потребно информисање друштва о свакодневном благу, које оно више не примећује.

Традицију једног простора у сваком случају треба задржати, те је при интерполацији нових објеката потребно применити поступке који враћају стара обележја банатских насеља.¹⁴ Чисто пресликавање старих елемената и декорације није решење, потребна је њихова савремена интерпретација, како би становништво ипак осетило напредак, да му буде јасно да живи у савременом свету, а при том и то да чува и негује своју традицију и да то осликава у различитим просторима села.

Једно од могућих решења очувања и враћања традиционалне сеоске слике је прављење новог регулационог плана, у којем би, између осталог, биле одређене главне смернице уређења сеоске територије, одређене димензије и положај објеката на парцели и у односу на улицу. Одређивање ових главних параметара би било довољно за покретање трансформација које би успоставиле старе мере и пропорције сеоских насеља.



СЛИКА 7. – ПОКУШАЈИ ВРАЋАЊА ТРАДИЦИОНАЛНЕ УЛИЧНЕ СЛИКЕ ПОСЛЕ КАТАСТРОФЕ ЦРВЕНОГ МУЉА У МАЂАРСКОЈ
ИЗВОР: <http://blog.vandoriskola.hu/?q=blog/devecseri-kreta-koer-also-koeszoento>

Да би се будући нови објекти уклапали у стару сеоску структуру, најједноставније решење је израда типских пројеката који би осликавали старе обликовне карактеристике традиционалних објеката, по могућности уз коришћење локалних материјала, али истовремено и уз прилагођавање функције нових зграда савременим потребама. Примена типског пројекта код сваке новоизграђене куће би за пар деценија могла да врати хармонију у насељима. Отежавајућа околност је та да се у овим кризним временима мало породица одлучује да гради нови дом. Новчана надокнада и додатна мотивација државе би свакако позитивно утицале на овај велики подухват.

¹⁴ Куртовић-Фолић, 1984, стр. 105.

Највећи проблем при прихватању типских решења би представљало становништво, јер у сеоском друштво је уобичајено схватање да сваки појединац жели имати лепшу и већу кућу од комшије. Зато би ово питање требало бити регулисано правним путем, законима.

У последњим годинама, услед низа природних катастрофа у региону, нестала су читава насеља. За смештање становништва су била потребна брза решења, те су рађени типски пројекти нових једнопородичних кућа, који су примењени код сваког новог објекта. Архитекти су покушавали да сачувају карактеристичне елементе традиционалних кућа, пре свега у обликовању уличне фасаде, али уз поштовање савремених потреба, и на овај начин су вратили и некадашњи изглед и хармонију сеоских улица. Нове грађевине су једноставније, правилније од некадашњих сеоских кућа, али насељу дају карактер који је оно имало у прошлости (слика 7).

Наравно, овакве драстичне промене нису могуће у насељима где живот нормално функционише. У тим случајевима би постепена реализација типских објеката довела до циља.

Закључак

Друштвене промене и нове потребе друштва могу у потпуности променити слику и карактер једног насеља, што управо можемо препознати и пратити на примерима банатских села. На масовну појаву нових објеката у старој средини током XX века је утицао и развој личности. Док је у Хабзбуршкој монархији све било унапред дефинисано, уједначено и хармонично, данас сваки појединац тежи да буде посебан, и то се испољава и на једнопородичним кућама.

Данашње схватање сеоског становништва јесте да је све што је старо и лоше – то је симбол сиромаштва и беде, и тога се што пре треба ослободити. То схватање не произилази првенствено из непоштовања традиције, него из неинформисаности и из тога што обични људи не препознају вредности сеоских кућа. Интерполације нових грађевина уместо панонских кућа су до данас довеле до потпуне трансформације грађевинског фонда и до промене некада хармоничне уличне слике села.

Једино решење за заустављање овог брзог процеса јесте у доношењу нових регулатива којима су одређени типови нових објеката у селима, који су у складу са традицијом, али истовремено и са потребама савремене, модерне породице. На овај начин би се постепено вратио некадашњи идентитет банатских села.

Литература

1. Balassa, M.I.: Paraszti építészet, falusi építészet In Valter, I. (urednik): Múemlékvédelem, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 2010, 54. god., br. 4
2. First-Dilić, R. (urednik): Vojvodansko selo na raskršću, Centar za političke studije i društveno političko obrazovanje, Novi Sad, 1973
3. Gostović, M.: Uređenje seoske teritorije, Naučna knjiga, Beograd, 1989
4. Kojić, B.: Uloga arhitekta u izgradnji zadružnog sela In Neven Šegvić (urednik): Urbanizam i arhitektura, Sekcija arhitekata Saveza DITJ-a, Zagreb, 1950, 4. god., br. 5–6
5. Kojić, B.: Rurizam i poljoprivredna arhitektura In Vladimir Antolić (urednik): Urbanizam i arhitektura, Savjet društva arhitekata Jugoslavije, Zagreb, 1951, 5. god., br. 9–12
6. Kojić, B.: Seoska arhitektura i rurizam, Građevinska knjiga, Beograd, 1973

7. Kubinsky M. – Nagy T. – Turóczy L.: Ez a vonat elment-Adatok és képek a régi magyar vasúti mellékvonalak történetéhez, Stíl Nuovo, Budapest, 2009
8. Kurtović-Folić, N.: Neki problemi zaštite narodnog graditeljstva u vojvođanskim naseljima sa ubrzanom urbanizacijom In Stanić, R.: Zaštita spomenika narodnog graditeljstva: Zbornik radova sa savetovanja o zaštiti spomenika narodnog graditekljstva, Društvo konzervatora Srbije, Beograd, 1984
9. Ministerium des Handels (urednik): Deutsches Colonialwesen i Ungarn und Siebenbürgen im achtzehnten und neuzehnten Jahrhunderte, Aus der kaiser-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1849
10. Ortutay, Gy.(urednik): Magyar Néprajzi Lexikon IV, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1881
11. Pejanović, R.; Tica, N.: Agrarni problem u procesu tranzicije Republike Srbije In Bogdanović, D. (urednik): Letopis naučnih radova Poljoprivrednog fakulteta, Univerzitet u Novom Sadu – Poljoprivredni fakultet, Novi Sad, 2005, 29. god., br. 1
12. Popadić, M.: Novi ulepšani svet – socijalistički estetizam i arhitektura In Aleksandar Kadrijević (urednik): Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti, Matica srpska, Novi Sad, 2010, br. 38
13. Román, A.(urednik): Karták könyve, ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság, Budapest, 2002
14. Simonović, Đ: Uređenje seoskih teritorija i naselja: urbanizacija sela, Građevinska knjiga, Beograd, 1980
15. <http://epiteszforum.hu/node/18900> (preuzeto 20. septembra 2011.)

Summary

Maria SILADI, B.Eng. Architecture

UNIVERSITY OF NOVI SAD

FACULTY OF TECHNICAL SCIENCES, DEPARTMENT FOR ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

INTEGRATION OF OLD – NEW IN THE HISTORICAL STRUCTURE OF BANAT`S VILLAGES DURING XX CENTURY

Balanced, harmonious, street`s picture of Banat`s villages, which used to be regulated by the laws of Empress of Maria Theresa, began to change with the weakening influence of the monarchy and after the collapse of Austria – Hungary Empire. During the twentieth century, there was an interpolation of the new types of structures into already existing street`s picture, and therewith gradually changing the occurrence of all rural`s areas.

The main motive of this paper is to point out to our national, architectural heritage is transforming rapidly, and there are no larger the preserved areas with traditional facilities, such as traditional street`s picture, and that the owners of rural houses are still not aware of their values, the tradition that must be safeguarded and handed over to the next generations.

Objective of this paper is by using of historical, application of analysis and synthesis, to research the transformation of the types of rural houses through XX century, to consider how the new types of buildings integrate into already existing structure of villages, or how much the new interpolations have changed the street`s picture by moving of already defined vertical and horizontal control.

The first contacts of the village with city brought many novelties, among others also in configuration of the family houses. Wealthier population wanted to show the differences between themselves and ordinary countrymen building the different type of houses, which was common for larger communities. After the Second World War, even the ordinary people were trying to transform their homes, adding the new parts to existing houses.

Sudden changes in every field of life have occurred in the sixties years, when the new socialist society has tended to destroy all values of the past times and create the new ones. From this period, it is disappearing the building according to the traditional principles. The place of Pannonia`s houses occupied the `cubic houses`. Interpolation of the new types of facilities with hipped roof disturbed the street`s picture, but didn`t effect on the

change of vertical control, as opposed to the multi-level family buildings with gabled roof, which were built more frequently since the eighties years. Besides the social factors, as well the country's economic development, in a great measure, influenced to the such development of the rural architecture.

Horizontal control, separation of the property line and building lines, was another problem in terms of the interpolation of the new types of buildings in the old village structure. Relocated building line has destroyed the defined structure and balanced rhythm of the village street, now everything seems chaotic, opposed to the strict principles of Maria Theresa.

The mass appearance of the new buildings in the old environment during the XX century was also influenced by development of personality. While in the Habsburg monarchy all was pre-defined, balanced and harmonious, now every individual tended to be special one and this as well reflected to the single - family houses.

Today's perception of the rural population is that all that is old is a bad one, as the symbol of poverty and misery and that is to be released as soon as possible.

This perception doesn't derive primarily from disrespect of tradition, but from the lack of information and from the fact, that ordinary people don't recognize the real value of rural houses. Interpolation of the new buildings instead of Pannonia's houses to date has resulted in the complete transformation of the building fund and the change of previous harmonious street's picture of the village.

The only solution for stopping this rapid process is adoption of the new regulations, which would determine the types of new buildings in villages, in accordance with tradition, but at same time with the requirements of contemporary, modern family. In this way, it would be gradually returned the harmony in the architecture of Banat's villages.